

Mícheál Ó Droighneáin agus Éirí Amach na Cásca

Cormac Ó Comhraí

I dir 1910 agus 1912 bhí Mícheál Ó Droighneáin, fear óg as ceantar an Tuair Bhig sa Spidéal, ag múineadh i mBaile Átha Cliath. Ansin in 1912 d'fhill sé ar an Spidéal agus chaith sé bliain ag múineadh ann sula bhfuair sé post ag múineadh sna Forbacha. Thug an post sin stádas dó ina phobal féin. I mí Eanáir 1915 scríobhadh go raibh an-mheas ar an Droighneánach toisc go raibh oideachas aige agus go raibh *'Most of the people of that locality are very ignorant and semi-illiterate.'* Mhair cuimhní sa bpobal ar a laethanta teagaisc ar feadh i bhfad ina dhiaidh.

Mar a bheifeá ag súil faoi mhúinteoir a raibh sé de cháil air go raibh sé géar faoi chúrsaí smachta agus an-láidir ar son na Gaeilge sa scoil bhí roinnt acu cáinteach agus roinnt acu moltach. Bhí meas ag níos mó ná an dream a bhí ar bheagán oideachais air ar a chumas mar mhúinteoir.

Tuairiscíodh ag an am go raibh sé i measc na múinteoirí Gaeilge ab fhearr sa tír. Taobh lena mhúineadh scoile bhí dlúthbhaint aige le Coláiste Chonnacht agus an Cumann Lúthchleas Gael freisin. Bhreathnaigh go leor díobh siúd a bhí páirteach in Éirí Amach na Cásca ar Chonamara mar thobar Gaelachais agus thug go leor de cheannairí an Éirí Amach cuairt ar an gceantar sna blianta roimhe an Éirí Amach. Chruthaigh sé sin nasc agus cairdeas idir radacaigh áitiúla sa gceantar agus ceannasaíocht radacach Bhaile Átha Cliath. I gcás na Gaillimhe bhí an-tionchar ag radacaigh náisiúnacha agus poblachtánaigh ar an gCumann Lúthchleas Gael freisin agus bealach a bhí ann don Droighneánach aithne a chur ar dhaoine a raibh baint acu le radacaigh i gceantair eile. Bhí an Droighneánach ina rúnaí oinigh ar Bhord Iarthar an Chontae. Chuile sheans go mbeadh chuile phíosá dá shaol dearmadta faoin tráth seo murach gur tharla Éirí Amach na Cásca. Ach thug sé sin tábacht bhreise do shaol an Droighneánaigh.

In 1925, rinne Pádraic Ó Máille, poblachtánach mór le rá cur síos ar an Droighneánach mar *'one of the most active Volunteers in Co. Galway'* agus *'Mícheál Ó Droighneáin was also an energetic member of the IRB. I can state this as I*

frequently met him at meetings of the latter body.' Bhí go leor den cheart ag an Máilleach faoin Droighneánach, go háirithe sna blianta roimh Éirí Amach na Cásca, tréimhse ina raibh sé ar dhuine de na ceannairí radacacha ba thábhachtaí i gContae na Gaillimhe.

Mícheál Ó Droighneáin

'Séard a bhí san IRB ná eagraíocht mhíleata rúnda a bhí ag iarraidh éirí amach, poblacht a bhunú agus briseadh go hiomlán ó Impireacht na Breataine. Ghlac an Droighneánach ballraíocht san eagraíocht seo i mBaile Átha Cliath in 1910. Nuair a d'fhill sé abhaile bhunaigh sé craobhacha den eagraíocht i mBerna agus i Maigh Cuilinn. Roimh Éirí Amach na Cásca, chuir Éamonn Ceannt faoi mhóid an IRB é i dteach an Droighneánaigh sna Forbacha. Mar a rinne go leor de na radacaigh, breathnaíonn sé go raibh an Droighneánach in ann úsáid a bhaint as a ghréasán cairde agus gaoil lena chuid polaitíochta a scaipeadh. Cinnte, sin an tuairim a

bhí ag an RIC áitiúil faoin méid a bhí ar bun aige i gceantar an Spidéil agus i Maigh Cuilinn.

Faoi 1912, bhí Rialtas Dúchais ar na bacáin. Níor chinntigh sé sin saoirse iomlán ná briseadh ón Impireacht ach bhí Rialtas na Breataine sásta cumhachtaí áirithe a fhágáil ag parlaimint nua a bhí le bunú i mBaile Átha Cliath. Bhagair Aontachtóirí Uladh éirí amach seachas géilleadh do pharlaimint Bhaile Átha Cliath. Bhunaigh siad Óglaigh Uladh le troid le críochdheighilt a chinntiú. Mar fhreagra air sin, bunaíodh Óglaigh na hÉireann le troid le Rialtas Dúchais

tríocha dó contae a chinntiú.

Tionóladh an chéad chruinniú áitiúil d'Óglaigh na hÉireann i gcathair na Gaillimhe i mí na Nollag 1913. Ag an seoladh thug na radacaigh Pádraic Mac Piarais, Ruairí Mac Easmainn, Eoin Mac Néill agus George Nicolls óráidí uathu. Bhí an Droighneánach ag an gcéad chruinniú sin ag bailiú ainmneacha daoine a bhí ag iarraidh clárú san eagraíocht nua. Cé go bhfuair an Rialtas Dúchasóirí smacht ar an eagraíocht go náisiúnta agus, go pointe áitiúil i nGaillimh, is iad na poblachtánaigh ba mhó a rinne iarracht na hÓglaigh a scaipeadh agus a thraenáil. B'é Mícheál Ó Droighneáin a bhunaigh Óglaigh an Spidéil agus rinne Pádraic Mac Piarais cleachtadh míleata leo, mar shampla.

Nuair a thosaigh an Chéad Chogadh Domhanda, thug an Páirtí Rialtais Dúchais tacaíocht láidir d'iarrachtaí cogaidh na Breataine agus bhí dlúthbhaint ag pearsaí áitiúla an pháirtí leis an earcaíocht. Scoilt Óglaigh na hÉireann faoin gcogadh, formhór ag glacadh leis go mba ceart tacaíocht éigin a thabhairt don Bhreatain. Choinnigh na radacaithe an t-ainm Óglaigh na hÉireann cé gur thosaigh an RIC ag glaoch na *Sinn Féin Volunteers* orthu.

De réir a chéile rinne na radacaithe atheagrú orthu féin. Thuairisc an RIC go raibh smacht nó tacaíocht ag 'Sinn Féiners' i gcomplachtaí difriúla, ina measc luadar an Spidéil. Shocraigh an IRB go mbeadh Éirí Amach acu roimh dheireadh an Chogaidh agus thosaigh siad ag eagrú, ag traenáil agus ag earcú. Bhunaigh Mícheál Ó Droighneáin complachtaí de chuid na nÓglach i mBerna agus i Maigh Cuilinn.

De réir mar a bhí Domhnach Cásca, an lá a roghnaigh an IRB don Éirí Amach, ag teannadh leo, thosaigh ceannasaíocht na nÓglach ag dearbhú pleananna agus ag cur daoine ar an eolas faoin Éirí Amach. Is i mí Lúnasa 1915 a fuair Mícheál Ó Droighneáin amach faoi. Pádraic Mac Piarais a chur ar an eolas ag Coláiste Chonnacht é. Rinne Éamon Ceannt agus Mícheál Ó Droighneáin socrú nuair a bhí an tÉirí Amach le tarlú go seolfadh Ceannt nóta chuig an Droighneánach ag rá 'An bhfuair tú amach fós an t-ainm atá ar an rud úd a chonaic muid sa gcladach ar an 25ú . . .' Comhartha a bhí sa dáta sa nóta go raibh an tÉirí Amach le tarlú trí lá roimh an dáta áirithe sin.

Bealach amháin a bhí ag an gceannasaíocht le staidéar a dhéanamh ar an eagraíocht, chomh maith leis na húdarais a chur ar a suaimhneas faoi Óglaigh a bheith ag cruinniú le chéile ná slógaí móra a ghairm. Bhí cúpla ceann díobh seo i gContae na Gaillimhe. Lá 'le Pádraig 1916 a tionóladh an ceann deireanach. Is i gCathair na Gaillimhe a bhí an slógadh agus ghlac Óglaigh as an gcathair agus na ceantracha máguaird, ina measc an Spidéil, páirt i dtaispeántas mór. Ar fhaitíos nach mbeadh dóthain gunnaí le dáileadh, cuireadh gaibhne poblachtánacha ag réiteach pící an tseachtain roimh an Éirí Amach. Bhí éalú, ach ar éigean, ag Mick Newell sa gCaisleán Gearr sna laethanta roimh an Éirí Amach. Bhí sé ag déanamh pící nuair a tháinig an RIC le ruathar a dhéanamh ar an gceárta. Bhí Mícheál Ó Droighneáin ann ag bailiú pící d'Óglaigh an Spidéil:

Ó Droighneáin beckoned him (an Sáirsint san RIC) to approach and said to him 'do you know that you are wasting your time? You are speaking to Captain Grant from Dublin Castle. I have already inspected those premises. I will make a note of your being here and I will mention it to the District Inspector.' He (an Sáirsint) then marched his three Constables back to the Barracks; Ó Droighneáin driving off in the opposite direction.

Roghnaíodh oirthear na Gaillimhe mar lárionad don Éirí Amach i nGaillimh mar b'ann ba mhó a bhí dul chun cinn déanta ag na hÓglaigh. Seachas iad a tharraingt trí chathair na Gaillimhe socraíodh go gcuirfí óglaigh an Spidéil agus Mhaigh Cuilinn trasna loch Coirib ar bháid le tacú leis an éirí amach san Eachréidh seachas ina gceantracha féin. Ar an lámh eile scríobh Tomás Bairéad, ball de na hÓglaigh i Maigh Cuilinn go raibh Óglaigh an cheantair lena mbeairic RIC féin a ghabháil, casadh le hÓglaigh Bhearna agus an Spidéil agus aghaidh a thabhairt ar an gcathair ansin.' Cuireadh na teachtaireachtaí deireanacha chuig daoine sna laethanta díreach roimh an Éirí Amach. Cuireadh Peig Conlon, ball de Chumann na mBan i mBaile Átha Cliath, anuas le teachtaireacht chuig Mícheál Ó Droighneáin. Gaillimheach a bhí inti agus Gaeilgeoir ach níl sé soiléir an ar na cúiseanna sin a roghnaíodh í.

Ansin rinne Eoin Mac Néill, ceannaire na nÓglach ach duine a gearradh amach as an gcomhcheilg, in iarracht an tÉirí Amach a chur ar ceal. Nuair a scaip a theachtairacht baineadh na cosa den Éirí Amach. Mar sin féin shocraigh lucht na comhcheilge leanacht leis an Éirí Amach trína dteachtairacht a scaipeadh chomh maith agus a bhíodar in ann. Theip orthu aon teagmháil a dhéanamh i roinnt cásanna. Scríobh Mícheál Ó Droighneáin faoin éiginnteacht a chruthaigh na horduithe uilig:

'At 6 O'clock On Monday morning, a knock came to the door and I got up. Peter Fegan (Barna) had come on horse-back with the message back from Dublin, by John Hosty: "The rising is off, don't make any move". I told my brother the news. I stayed around the house all day, and at 4 o'clock in the afternoon George Nicholls and Liam Langley came to the house with another message - which Liam had brought from Dublin. The message read - "we have begun at noon today, carry out your orders - Pearse". Nicholls and I had a consultation about the matter and before he left we had decided that we would do nothing until we got more information.'

Le luaidreáin ar fud na tíre faoi céard go díreach a bhí ag tarlú rinne óglaigh áirithe iarracht teagmháil a dhéanamh leo siúd a bhí tar éis éirí amach. Bhí an Droighneánach tar éis dul isteach sa gcathair le fáil amach céard a tharla. Fuair sé eolas ó Óglach as an gCaisleán Gearr go raibh Éirí Amach ar an Eachréidh ach aithníodh é agus thóg an RIC go Beairic Sráid

Dominic agus ansin go dtí an bheairic ar Shráid Eglinton é. Chruinnigh Óglaigh Mhaigh Cuilinn agus Óglaigh Bhearna i rith an Éirí Amach ach, le captaen na nÓglach i Maigh Cuilinn i bpríosún i mBaile Átha Cliath agus bunaitheoir Óglaigh Bhearna, Mícheál Ó Droighneáin, faoi ghlas sa gcathair níor tharla tada.

Bhain Éirí Amach na Cásca geit uafásach as lucht tacaíochta an stáit agus an Pháirtí Rialtas Dúchais nó mar a chur Pádraic Ó Máille é: 'Bhí crith agus eagla ar Ghallaibh agus ar a lucht leanúna i gcathair na Gaillimhe.' Ba chuimhin le Mícheál Ó Droighneáin mná a raibh gaolta acu ag troid in Arm na Breataine ag caitheamh puitigh le poblachtánaigh a bhí gafa ag an RIC i gcathair na Gaillimhe. I bhfocail Uí Mháille: 'thug Gaeil le linn na laethanta úd taispeánadh don domhan ar an bhfearúlacht a bhí iontu.'

I dtús ama ní raibh a fhios ag an bpobal céard dó go raibh na reibiliúnaithe ag troid. Nuair a gabhadh an Máilleach rinne an póilín a ghabh é tagairt don Kaiser agus é ag glacadh leis gur ar mhaithe leis na Gearmánaigh (agus a gcuid airgid) a bhí na poblachtánaigh ag gníomhú. Le teann feirge stróiceadh suaitheantas na poblachta dá chóta agus chuir an póilín faoina chosa é.

Ní raibh Fórsaí na Breataine sách muiníneach astu féin le aghaidh a thabhairt ar na reibiliúnaithe san áit a raibh siad láidir agus i dtús na seachtaine dhíríodar ar an dream a bhí éasca a ghabháil a ghabháil. Choinníodar iad i mbáid de chuid an chabhlaigh a bhí ar ancaire i gcuan na Gaillimhe, an Guillemot agus an Laburnum. An bád ba thábhachtaí a úsáideadh ná an *Laburnum*. Is beag meas a bhí ag na príosúnaigh ar a lóistín. Scríobh Pádraic Ó Máille faoin mbád céanna: 'Fíor-dhrochdhiabhal a bhí sa gcaiptín. Alwright an t-ainm a bhí air.' Is beag measa a bhí ag mairnéalaigh an bháid ar an gcaiptín ach an oiread agus duine den Gharda a bhí ar na príosúnaigh ag rá leo go mb'fhearr a d'fheilfeadh All-wrong mar ainm dó. Seachas mar bhád príosúin bhí feidhm eile ag an mbád céanna. Is uaithi a scaoileadh diúracaín le reibiliúnaithe na Gaillimhe cé gurbh é an toradh a bhí leis sin ná poill agus beithigh marbha.

An cheist a bhí ann anois ná cé a ghabhfaí agus cé a dhéanfadh príosún. Bhraith sé sin go minic ar na hÚdaráis áitiúla, an dearcadh a bhí ag an RIC agus cé dó a thug siad cluas i ndiaidh an Éirí Amach.

Cuireadh formhór na bpríosúnach ar deireadh go Frongoch. I measc na ndaoine a cuireadh go Frongoch bhí Mícheál Ó Droighneáin a bhí tar éis seacht seachtainí a chaitheamh i bpríosún Wandsworth. Fad is a bhí sé ann thug MP Chonamara, William O'Malley, cuairt air agus boic mhóra an Pháirtí Rialtas Dúchais ag iarraidh cinntiú go dtabharfaí aire do phríosúnaigh Éireannacha. Rinne an Máilleach cur síos ar an Droighneánach mar: '*a very nice, intelligent and honest fellow*.' I bhFrongoch mhúin sé rang Gaeilge ann do chainteoirí dúchais, don chuid is mó, nach raibh léamh nó scríobh na teanga acu. Ar deireadh thiar scaoileadh saor príosúnaigh Fhrongoch agus tháinig an Droighneánach abhaile lá Nollag. ○

